

Dr.oec. **Māris Jurušs**

Mg.oec. **Zane Rutkupe**

PĒTĪJUMS PAR AKCĪZES NODOKLI ALKOHOLISKAJIEM DZĒRIENIEM

Rīga 2016

Saturs

Kopsavilkums.....	3
Summary	4
Ievads	5
1. Akcīzes nodokļa un cenu novērtējums atbilstoši patērētāju pirktspējai.....	6
1.1. Alkoholisko dzērienu cenu novērtējums pēc patērētāju pirktspējas	6
1.2. Akcīzes nodokļa salīdzinājums ES	8
1.3. Akcīzes nodokļa atvieglojumu izvērtējums	10
2. Akcīzes nodokļa likmju un alkohola patēriņa novērtējums	11
2.1. Akcīzes nodokļa likmju salīdzinājums dažādiem alkoholisko dzērienu veidiem	11
2.2. Alkoholisko dzērienu patēriņa un nodokļa palielināšanas ietekmes novērtējums	13
3. Nodokļa palielināšanas ietekme uz pārrobežu tirdzniecību	15
3.1. Pārrobežu tirdzniecība ar Baltijas valstīm.....	15
3.2. Pārrobežu tirdzniecība ar Krieviju un Baltkrieviju	18
3.3. Nelegālā tirgus un akcīzes nodokļu plaisas novērtējums Latvijā.....	20
4. Akcīzes nodokļa ietekme uz valsts budžeta ieņēmumiem	22
4.1. Iespējamās nodokļa strukturālās izmaiņas	22
4.2. Akcīzes nodokļa alkoholiskajiem dzērieniem faktisko ieņēmumu analīze.....	23
4.3. Nodokļa palielināšanas ietekmes prognozes uz valsts budžeta ieņēmumiem...	24
Secinājumi un priekšlikumi.....	26
Izmantotā literatūra	27

KOPSAVILKUMS

Šis pētījums ir par akcīzes nodokli alkoholiskajiem dzērieniem. Likumā "Par akcīzes nodokli" ir noteikts ikgadējais palielinājums visiem alkoholiskajiem dzērieniem līdz 2018.g., taču pētījums liecina, ka akcīzes nodokļa politika alkoholiskajiem dzērieniem nav optimāla un būtu jākorrigē.

Sabiedrības veselības pētījumi un VID informācija liecina, ka pēdējos gados Latvijā dominē alus patēriņš, kas ir ap 4 reizēm lielāks, nekā stiprais alkohols. Pēc patērētāju pirktspējas alkoholiskajiem dzērieniem Latvijā ir krietni augstākas cenas akcīzes nodokļa dēļ nekā citās ES valstīs, īpaši stiprajam alkoholam. Turklāt, Latvijā ir krietni augstāks akcīzes nodoklis un līdz ar to arī cenas stiprajam alkoholam, nekā Krievijā un Baltkrievijā, atšķirībā no alus, kam situācija ir līdzīga. Salīdzinot nodokli dažādiem alkoholiskajiem dzērieniem pēc tā ietekmes uz veselību (alkohola devām), stiprajam alkoholam nodokļa slogs ir krietni lielāks nekā alum vai vīnam. Aprēķini liecina, ka Latvijā ir liela akcīzes nodokļa plaisa alkoholam, kā arī citi pētījumi norāda uz lielu nelegālo patēriņu, kas galvenokārt ir importēts no Krievijas un Baltkrievijas, kurās cenas ir krietni zemākas. Tas tieši attiecas uz stiprā alkohola segmentu, jo alus vai vīna kontrabanda nav izplatīta. Arī regresijas aprēķini par akcīzes nodokļa ieņēmumiem liecina, ka, palielinot nodokli stiprajam alkoholam, tā legālais patēriņš kritīsies vēl vairāk un ieņēmumi samazināsies. Lai saglabātu ieņēmumu pieaugumu, akcīzes nodoklis stiprajam alkoholam nebūtu palielināms.

Pētījuma rezultāti liecina, ka akcīzes nodoklis stiprajam alkoholam nav adekvāts (salīdzinot ar alu un vīnu). Tādēļ turpmākajos gados būtu atceļams akcīzes nodokļa palielinājums stiprajam alkoholam un nodoklis saglabājams 2016.g. līmenī. Savukārt, var turpināt akcīzes nodokļa palielināšanu alum, arī 2018.g.-2020.g.

SUMMARY

This research is about the excise tax on alcoholic beverages. The Law "On Excise Tax" states annual increase for all alcoholic beverages until 2018. However, the research shows that the excise duty policy of alcoholic beverages is not adequate to all categories of alcoholic beverages and should be corrected.

In recent years Public Health Research and the State Revenue Service's data shows that beer consumption is dominating and it is more than 4 times higher than strong alcohol consumption in Latvia.

Prices of alcoholic beverages in Latvia is much higher than in other EU countries on if we compare it by consumer purchasing power. It is because of high excise duty, especially on strong alcohol. In addition, in Latvia there is much higher excise duties and thus the prices of strong alcohol than in Russia and Belarus, except beer, where the situation is similar.

If we compare tax on different alcoholic beverages according to its impact on health (alcohol doses), we can observe that strong alcohol tax burden is much higher than tax burden of beer or wine.

Calculation results show that there is a large excise tax gap on alcohol in Latvia, as well as other researches indicates a significant illegal consumption, which is mainly imported from Russia and Belarus where the prices are much lower. This directly relates to the strong spirits segment, as beer or wine smuggling not so widespread.

Also, regression calculations estimates of excise tax revenues shows that increasing the excise duty on strong alcohol, their legal consumption will fall further and revenue declines. In order to maintain revenue growth, excise duty on strong alcohol should not be increased.

The research results show that excise duty on strong alcohol is not adequate (compared with beer and wine). Therefore, it is recommended postpone the increase of excise duty on strong spirits but an increase of excise duty on beer can be continued in 2018 -2020.

IEVADS

Akcīzes nodoklis ir viens no ienesīgākajiem visā pasaulē un ir viens no senākiem nodokļiem. Tas plaši piemērots jau viduslaikos, pārsvarā importa precēm kā vīnam, alkoholam, ko viduslaiku pilsētās (arī ostās) ievada no ārvalstīm (Kavale, Joppe, 2008). Akcīzes nodoklis (turpmāk arī AN) ir specifisks patēriņa nodoklis, ko piemēro noteiktām patēriņa preču grupām, kuras ir saražotas vai tiek ievestas valstī. Akcīzes nodokli parasti piemēro, lai ierobežotu to preču patēriņu, kas ir kaitīgs apkārtējai videi vai cilvēkiem, apliekot šīs preces ar papildus patēriņa nodokli (papildus pievienotās vērtības nodoklim). Pētījumos ir pierādīts, ka alkoholam ir kaitīga ietekme uz cilvēku veselību, un nodoki ir viens no galvenajiem valsts instrumentiem valsts politikā, lai ierobežotu alkohola patēriņu. Vienlaicīgi pētījumi arī liecina, ka nereti tomēr nodokļu un cenu izmaiņām ir selektīva ietekme uz kaitējumu, un analīze bieži vien neparāda ciešas likumskarības (Nelson, McNall, 2016)

Galvenais akcīzes nodokļa mērķis ir fiskālais, t.i. nodrošināt valsts budžeta ieņēmumus. Tā kā akcīzes nodoklis, kā patēriņa nodoklis Eiropas Savienības kopējā tirgū var būtiski ietekmēt konkurences apstākļus starp dalībvalstīm, tad Eiropas Savienībā ļoti strikti tiek reglamentēti nosacījumi akcīzes nodokļa piemērošanai. Akcīzes nodokļa harmonizācija ir attiecināta uz nodokļa minimālo likmju noteikšanu, apliekamo preču struktūras saskaņošanu, kā arī šo preču aprites un nodokļa maksāšanas kārtības saskaņošanu.

Pēdējā laikā arvien aktuālās kļuvušas diskusijas par izmaiņām nodokļu politikā. Gan OECD (OECD 2015), gan ES Padome (Padome 2015) norāda Latvijai uz nepieciešamību samazināt darbspēkā nodokļus, īpaši zemiem ienākumiem, novirzot nodokļus uz tādām jomām kā akcīzes nodokļi, regulāri īpašuma nodokļi un/vai vides nodokļiem. Faktiski tas nozīmē ļoti iespējamus piedāvājumus akcīzes nodokļa palielināšanai alkoholiskajiem dzērieniem. Tomēr ir jāizvērtē, kāds nodokļu slogs ir jau pašlaik, un vai nodokļa palielināšana vēl vairāk ir iespējama. Jau pašlaik ir noteikts akcīzes nodokļa alkoholiskajiem dzērieniem ikgadējs palielinājums. Ir jāveic pētījums, nosakot ietekmi, nevis matemātiski palielinot budžetu no proporcionālas akcīzes nodokļa palielināšanas visām preču grupām, bet, izvērtējot iespējamo palielināšanu, vadoties no dažādiem aspektiem, tajā skaitā pēc pirktspējas salīdzinājuma ar citām valstīm, ēnu ekonomikas palielināšanās riska, konkurētspējas, pārrobežu tirdzniecības ar kaimiņu valstīm un citiem aspektiem. Galu galā, vai nodokļu sloga pārņemšana tiešām kompensēsies arī fiskāli valsts budžetā, vai gluži pretēji valsts budžets zaudēs ieņēmumu un reformas nerasniegs mērķi. Veicot izmaiņas, būtu jānovērtē, kuriem tieši produktiem strukturāli būtu jāmaina nodokļa likmes, nevis visiem proporcionāli, piemēram, pēc konkrētā produkta ietekmes uz cilvēka veselību.

Pētījuma mērķis ir izvērtēt, kādas izmaiņas varētu būt akcīzes nodoklī, kā arī, kā tas varētu ietekmēt situāciju Latvijā.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, veikti sekojoši uzdevumi:

- 1) veikts akcīzes nodokļa un cenu salīdzinājums pēc patērētāju pirktspējas Eiropas Savienībā;
- 2) veikts akcīzes nodokļa ietekmes izvērtējums uz pārrobežu tirdzniecību ar kaimiņvalstīm: Krieviju, Baltkrieviju, Igauniju un Lietuvu;
- 3) sniegti ieteikumi akcīzes nodokļa likmju strukturālām korekcijām;
- 4) veikta akcīzes nodokļa ietekme uz valsts budžeta ieņēmumu analīzi.

1. AKCĪZES NODOKĻA UN CENU NOVĒRTĒJUMS ATBILSTOŠI PATĒRĒTĀJU PIRKTSPĒJAI

1.1. Alkoholisko dzērienu cenu novērtējums pēc patērētāju pirktspējas

Akcīzes nodokļi ES harmonizē, tomēr, ne pilnībā. ES prasības nosaka minimālās nodokļa likmes. Praksē, katrai valstij ir noteikta sava atšķirīga nodokļa likme. Atšķirīgas likmes noteiktas valsts politikas, vēsturisku vai tradicionālu aspektu dēļ. Nereti nodokļa likme ir zemāka tam segmentam, kuru pārsvarā ražo attiecīgajā valstī, īpaši tas attiecas uz vīna industriju (Anderson, 2010). Tāpat, nosakot alkohola akcīzes nodokļus, tiek meklēts līdzsvars starp industrijas aizsardzību, ieņēmumu palielināšanu, politisko izdevīgumu, kā arī sabiedrības veselības aizsardzību (Manton, 2014).

Latvijai īpaši aktuāli ir likmju atšķirības tuvākajā reģionā, jo tas var ietekmēt preču cenas un līdz ar to arī pārrobežu tirdzniecību.

Tomēr, lai pilnvērtīgāk novērtētu situāciju, ir jāsalīdzina cenas pēc patērētāju pirktspējas, jo ienākumi katrā valstī ir atšķirīgi un nav korekti salīdzināt cenas divās valstīs ar krasi atšķirīgu ienākumu līmeni.

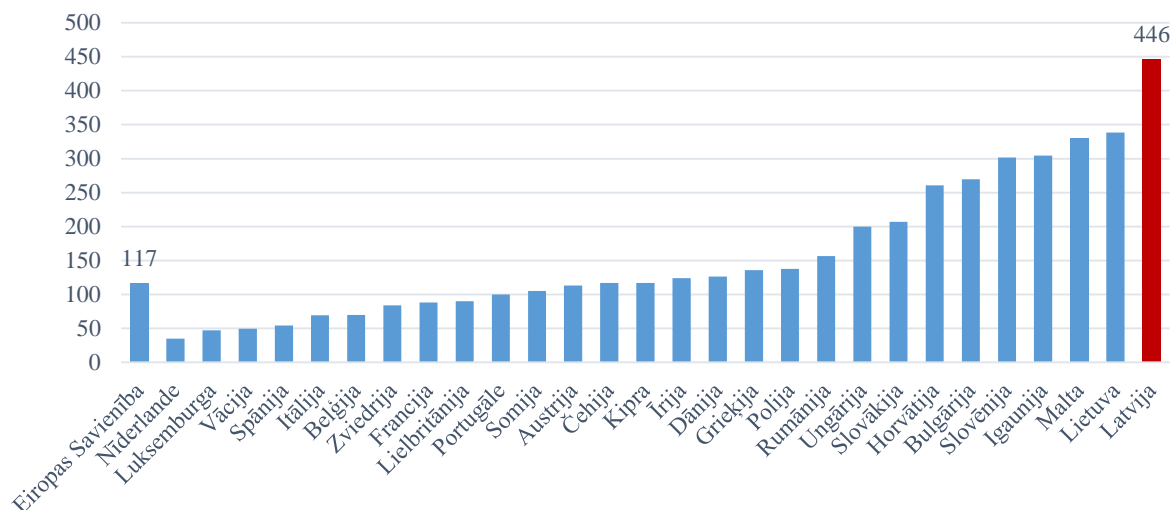
1.1. -1.3.attēlos redzam cenu salīdzinājumu alkoholiskajiem dzērieniem ES pēc patērētāju pirktspējas, kas izteikts darba minūtēs. Tas nozīmē, ka, lai izteiktu cenas faktisko atšķirību pēc patērētāju pirktspējas, ir aprēķināts, cik darba minūtes tiek patērētas, lai nopirktu vienu pudeli alkohola - 0,5l alus, 0,75l vīna un 0,5l stiprā alkohola. Salīdzinot ar citām valstīm pēc patērētāju pirktspējas, Latvijā vislielākā atšķirība ir stipro alkoholisko dzērienu grupā (1.3.att.).

1.1.attēls Minūtes, kas jānostrādā, lai varētu nopirkt vienu pudeli alus (0,5l)

Avots: Autoru veidots pēc Euromonitor 2014.g. datiem

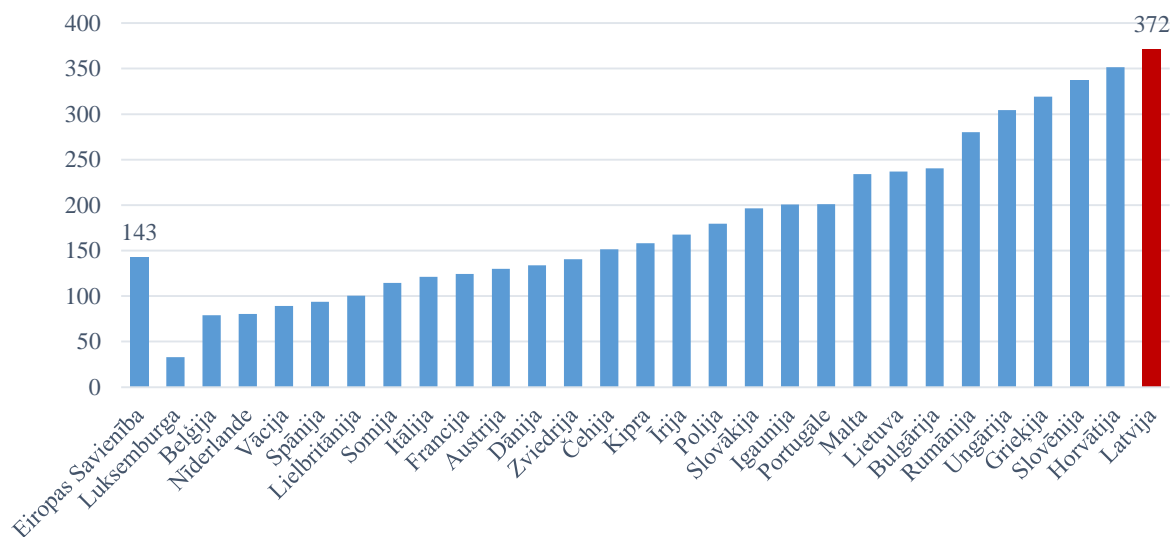
Ņemot vērā ienākumu līmeni katrā valstī tika aprēķināts, ka vidēji ES nepieciešamas 12 minūtes darba, lai varētu nopirkt vienu pudeli alus. Latvijā, savukārt nepieciešamas vairāk - 22 minūtes, lai nopelnītu vienu 0,5l tilpuma alus pudeli.

1.2.attēls **Minūtes, kas jānostrādā, lai varētu nopirkt vienu pudeli vīna (0,75 l)**

Avots: Autoru veidots pēc Euromonitor 2014.g. datiem

Vērtējot vīna cenu pēc patērētāju pirktspējas, 1.2.attēlā redzams, ka Latvija ieņem stabilu pēdējo vietu starp visām ES dalībvalstīm, kas nozīmē, ka neskatoties uz to, ka vidēji ES nepieciešamas 111 minūtes, lai varētu nopelnīt vienu 0,75l tilpuma vīna pudeli, Latvijā šāda pirkuma nodrošināšanai tiek patērēts gandrīz 4 reizes ilgāks darba laika posms - 417 minūtes.

1.3.attēls **Minūtes, kas jānostrādā, lai varētu nopirkt vienu pudeli stiprā alkohola (0,5 l)**

Avots: Autoru veidots pēc Euromonitor 2014.g. datiem

Stipro alkoholisko dzērienu kategorijā vērojama apmēram 2,5 reižu starpība starp darba laiku, kas jānostrādā lai nopirktu vienu 0,5l tilpuma degvīna pudeli vidēji ES un Latvijā. Salīdzinot pirktspējas rādītājus alum un stiprajam alkoholam var secināt, ka šobrīd Latvijas patērētājs ir daudz sliktākā situācijā kā piemēram Nīderlandes, Dānijas un pat

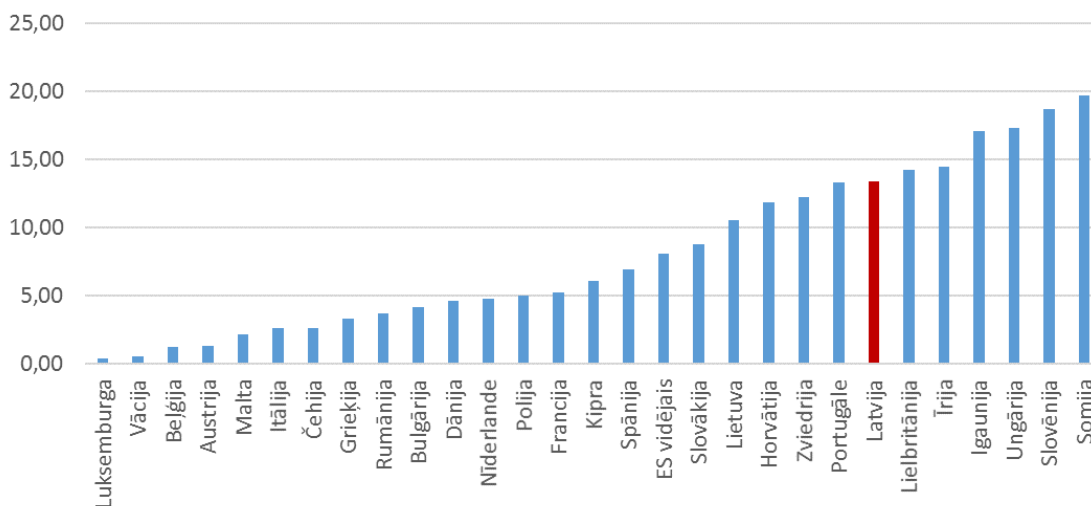
Igaunijas pircējs, jo šī brīža stiprā alkohola cenas ir pietiekami augstas, lai izvērtētu akcīzes nodokļa celšanu tam. Likumsakarīgi, ka ceļot akcīzes nodokli alkoholam, celtos arī cenas, kas nozīmē, ka minūšu skaits, kas būtu jānostrādā, lai nopelnītu vienu pudeli stiprā alkohola palielinātos, atšķirības būtu vēl lielākas un tas var negatīvi ietekmēt legālo tirgu.

Turklāt, jāatzīmē, ka nodokļu politika dažādi ietekmē patērētājus ar atšķirīgiem ienākumiem, tādēļ nodokļu politikas veidošanā jāizvērtē arī šis aspekts. Pētījumi liecina, ka uz alkohola stiprumu bāzēta nodokļa piemērošana vairāk mazina veselības nevienlīdzību starp dažādām ienākumu grupām (Meier, Holmes, Angus, Ally, Meng & Brennan 2016)

1.2. Akcīzes nodokļa salīdzinājums ES

Ņemot vērā plānoto akcīzes nodokļa palielinājumu alkoholam, nepieciešams izvērtēt vai nodoklis šobrīd starp Eiropas Savienības dalībvalstīm ir samērīgs patērētājam. Aprēķinot akcīzes nodokļa alkoholiskajiem dzērieniem samērīgumu pēc patērētāju pirktspējas aprēķinos ir ņemti vērā iedzīvotāju gada ienākumi konkrētajā dalībvalstī un akcīzes nodokļa faktiskie lielumi.

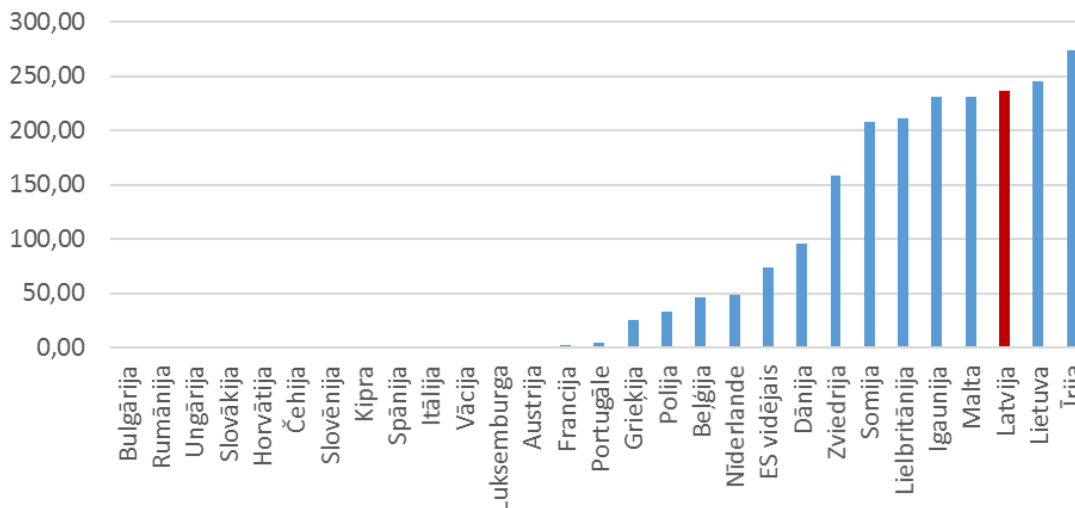
1.4. attēlā attainotas akcīzes nodokļa likmes pēc patērētāju pirktspējas alum.

1.4.attēls Akcīzes nodokļa likmes alum pēc patērētāju pirktspējas ES, EUR/100l

Avots: Autoru veidots pēc TAXUD 2016.g. datiem

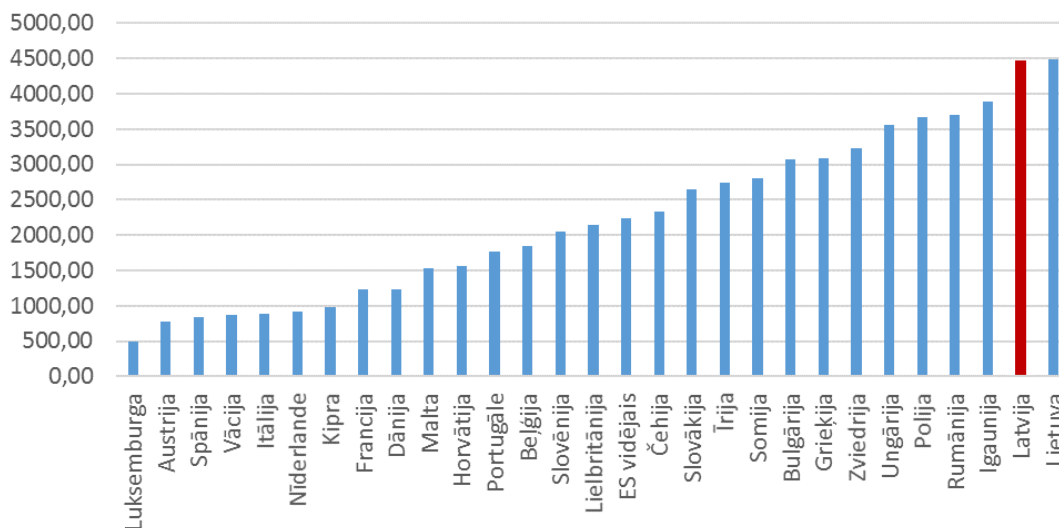
1.4.attēls parāda alus akcīzes nodokļa likmes pēc patērētāju pirktspējas, un ir vērojama identiska situācija kā ar alus cenu atšķirību - Latvija ieņem 7.vietu pēc patērētājam neizdevīgāko nodokļu likmju un cenu rādītājiem. Tādas valstis kā Lielbritānija un Īrija, kas tiek iekļautas iedzīvotāju augsto ienākumu grupā, ir noteikušas vēl striktākas akcīzes nodokļa likmes alum kā vidēji ES valstīs kopumā, kas vedina uz iespējamību izmantot šo valstu praksi un akcīzes nodokli alum tomēr paaugstināt, kā jau ir ielānots normatīvajos aktos.

1.5.attēls **Akcīzes nodokļa likmes vīnam pēc patērētāju pirktspējas ES, EUR/100 l**

Avots: Autoru veidots pēc TAXUD 2016.g. datiem

Izvērtējot 1.5.attēlu var secināt, ka akcīzes nodokļa vīnam noteikšanā Latvijas pozīcija ir patērētājam vēl nelabvēlīgāka. Ja vidēji ES nodokļa līmenis pēc pirktspējas ir 73 EUR/100 l, tad Latvijā šis rādītājs pārsniedz 236 EUR/100 l. Tās valstis, kuras tiek pozicionētas kā vīnu lielvalstis, tādas kā Bulgārija, Spānija, Čehija, šajā sarakstā ir ar akcīzes nodokļa vērtību 0.

1.6.attēls **Akcīzes nodokļa likmes stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem pēc patērētāju pirktspējas ES, EUR/100 l**

Avots: Autoru veidots pēc TAXUD 2016.g. datiem

1.6.attēls parāda to, ka stiprā alkohola ziņā akcīzes nodokļa likmes ir ar krietni krasāku atšķirību kā vidēji ES dalībvalstīs. Vērtējot pēc patērētāju ienākumiem un pirktspējas, par 100 l stiprā alkohola akcīzes nodokļa lielums būtu vairāk kā 4472 EUR, kas ir tieši 2 reizes vairāk kā vidēji ES.

Balstoties uz šiem aprēķiniem un rādītāju krāso atšķirību, tiek secināts, ka gan cenas

atšķirības, gan akcīzes nodokļa slogs stiprajam alkoholam šobrīd ir pietiekami augsts salīdzinājumā ar pārējām ES valstīm, kas nozīmē, ka akcīzes nodoklis stiprajam alkoholam tuvāko gadu laikā nebūtu jāpalielina.

1.3. Akcīzes nodokļa atvieglojumu izvērtējums

Kā viens no akcīzes nodokļu sloga pazemināšanas faktoriem ir akcīzes nodokļa atvieglojumi. Ņemot vērā to, kā pēc iepriekšējiem aprēķiniem tika noskaidrots, ka vērtējot nodokļu slogu alkoholam pēc patērētāju pirktspējas, stiprajam alkoholam šobrīd ir vislielākais nodokļu slogs un vislielākās cenas pēc pirktspējas, tad tiek sniegts ieskats arī normatīvajos aktos noteiktajos atvieglojumos, kādi tiek piemēroti, lai šo slogu mazinātu.

Akcīzes nodokļu atvieglojumi alkoholam ir noteikti ar Padomes Direktīvu 92/83/EKK. Vairums iespējamie atvieglojumi nav obligāti, un ES dalībvalsts pati var izvēlēties - tos piemērot, vai nē, bet ir arī tādi, kas jāpiemēro obligāti.

Savukārt kopējus atbrīvojumus nosaka direktīva 2008/118/EK.

Katrs atvieglojums dod arī savu fiskālo negatīvo efektu. Tomēr, ir jāsaprot, ka atsevišķus atbrīvojumus jebkurā gadījumā ir obligāti jāpiemēro, tāpēc nav korekti novērtēt potenciālo fiskālo efektu piemēram kuģu apgādei, vai iznīcināmajām akcīzes precēm, tā kā nodokli tāpat Latvija nevarēs piemērot šādos gadījumos.

Latvija izmanto atvieglojumu mazajām alus darītavām, kuru ražošanas apjoms nepārsniedz 50000 hl gadā. Latvija izmanto šo atvieglojumu, piemērojot to tikai pirmajiem saražotajiem 10 000 hl alus. Līdzīgu atvieglojumu ES direktīva paredz arī etilspirtam, ko ražo mazās spirta dedzinātavās. Tam var piemērot pazeminātas AN likmes, ja uzņēmumi neražo vairāk kā 10 hl tīra spirta gadā. Šis atvieglojums Latvijā netiek izmantots.

Padomes Direktīva 92/83/EEK paredz, ka var piemērot pazeminātas likmes alkoholiskajiem dzērieniem, kuru faktiskā spirta tilpumkoncentrācija nepārsniedz 2,8 % tilp, kā arī var piemērot pazeminātas AN likmes dzirkstošajiem un nedzirkstošajiem vīniem, kuru faktiskā spirta tilpumkoncentrācija nepārsniedz 8,5 % tilp. Latvijā šie atvieglojumi netiek piemēroti un tos nepiemēros arī turpmāk.

Starpproduktiem, kuru faktiskā spirta tilpumkoncentrācija nepārsniedz 15 % tilp., dalībvalstis var piemērot vienotu pazeminātu nodokļa likmi saskaņā ar šādiem nosacījumiem:

- pazemināto likmi nenosaka par vairāk kā 40 % zemāku kā valsts standarta akcīzes nodokļa likme, pazeminātā likme nevar būt zemāka par vīnu/raudzēto dzērienu AN likmi. Šis atvieglojums Latvijā tiek piemērots un to plānots saglabāt.

Obligāts atvieglojums, jeb precīzāk atbrīvojums no akcīzes nodokļa, kas ir jāievēro Latvijai kā jebkurai citai dalībvalstij, ir piemērojams pilnībā denaturētam spirtam, produktiem, ko izmanto etiķa, medikamentu, garšvielu, pārtikas produktu (ja nepārsniedz noteiktu tīra spirta saturu) ražošanā.

Direktīva nosaka, ka dalībvalstis var atbrīvot no AN tādus produktus, kurus izmanto zinātniskiem mērķiem, ārstnieciskos nolūkos, ražošanas procesā, ja gatavais produkts nesatur spirtu. Šis atvieglojums Latvijā tiek piemērots.

Kopumā varētu teikt, ka Latvijā tiek izmantota apmēram puse no iespējamajiem

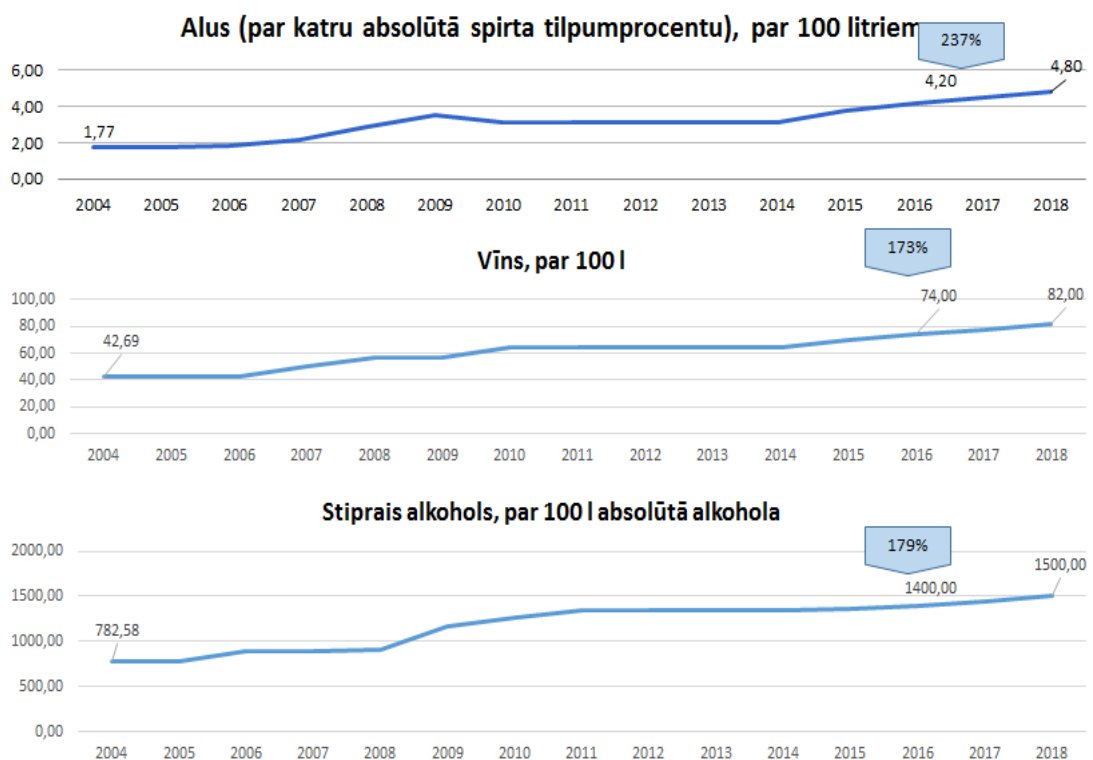
atvieglotajiem alkoholam.

Kopīgie atvieglotumi, kurus nosaka Direktīva 2008/118 EK, Latvijā arī ir spēkā, kā arī ieteicams tos saglabāt, jo tie domāti noteiktiem mērķiem un nav praksē iespējams iekasēt (piemēram, par zudumiem).

2. AKCĪZES NODOKĻA LIKMJU UN ALKOHOLA PATĒRIŅA NOVĒRTĒJUMS

2.1. Akcīzes nodokļa likmju salīdzinājums dažādiem alkoholisko dzērienu veidiem

Akcīzes nodoklis alkoholiskajiem dzērieniem ir regulāri mainīts. Pēdējais palielinājums stājās spēkā 2016.g. 1.martā. 2.1. attēlā ir atspoguļotas akcīzes nodokļa likmju izmaiņas alkoholam no 2004.g. būtiskākajām alkoholisko dzērienu grupām - alus, vīnam un stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem. Jau tagad likumā "Par akcīzes nodokli" ir noteikts AN likmju par alkoholiskajiem dzērieniem paaugstināšanas grafiks 2017. un 2018.gadam. Tiek plānots paaugstināt akcīzes nodokļa likmi visām alkoholisko dzērienu grupām. Rezultātā, izvērtējot AN pieauguma dinamiku, 2018.gadā, salīdzinot ar 2004.gadu AN nodokļa likmes būs divkārtšojušās (skat.2.1.attēlu).

2.1.attēls Akcīzes nodokļa likmes alkoholiskajiem dzērieniem un plānotais likmju lielums pēc paaugstināšanas, euro

Avots: FM dati

Lai salīdzinātu akcīzes nodokļa likmes savstarpēji dažādiem alkoholiskajiem dzērieniem tiek izmantota šāda formula:

$$L = E \times V \times A \quad (1.1.)$$

Kur:

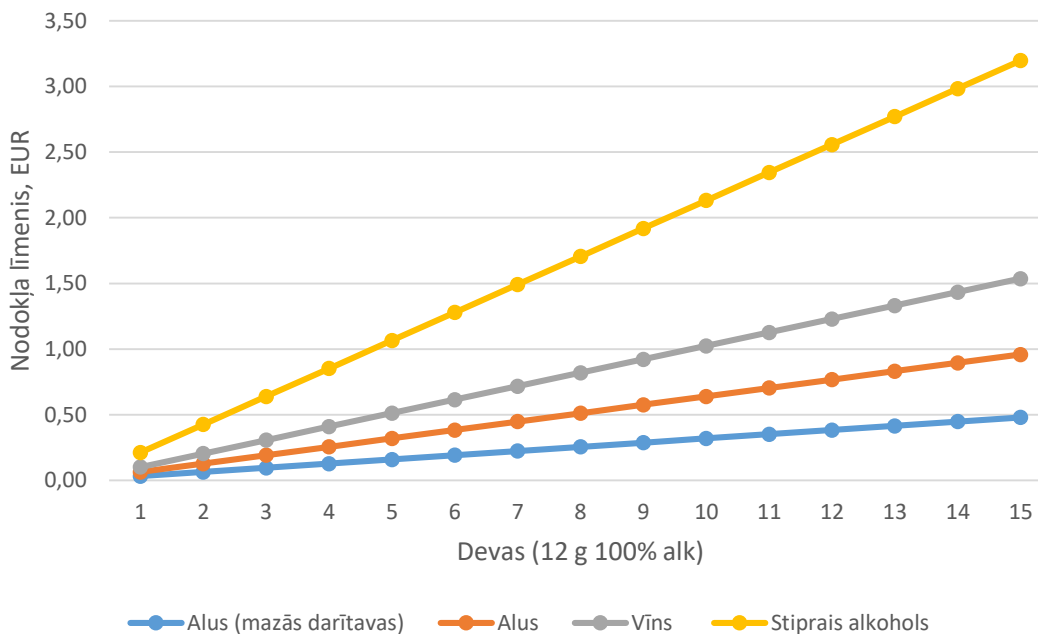
L – akcīzes nodokļa līmenis, EUR

E – akcīzes nodokļa likme par absolūta alkohola vienu litru attiecīgam dzērienam, EUR

V - alkoholiskā dzēriena tilpums, litros

A – alkohola devas (1 deva = 12g absolūta alkohola)

Ja salīdzina akcīzes nodokli dažādiem alkoholisko dzērienu veidiem (2.2.attēls), redzam, ka nodoklis stipram alkoholam krietni pārsniedz nodokli vīnam un alum, pat vairākkārtīgi, ja salīdzina pēc dzēriena ietekmes uz cilvēka veselību (alkohola devas).

2.2.attēls Akcīzes nodokļa atšķirības dažādiem alkoholiskajiem dzērieniem

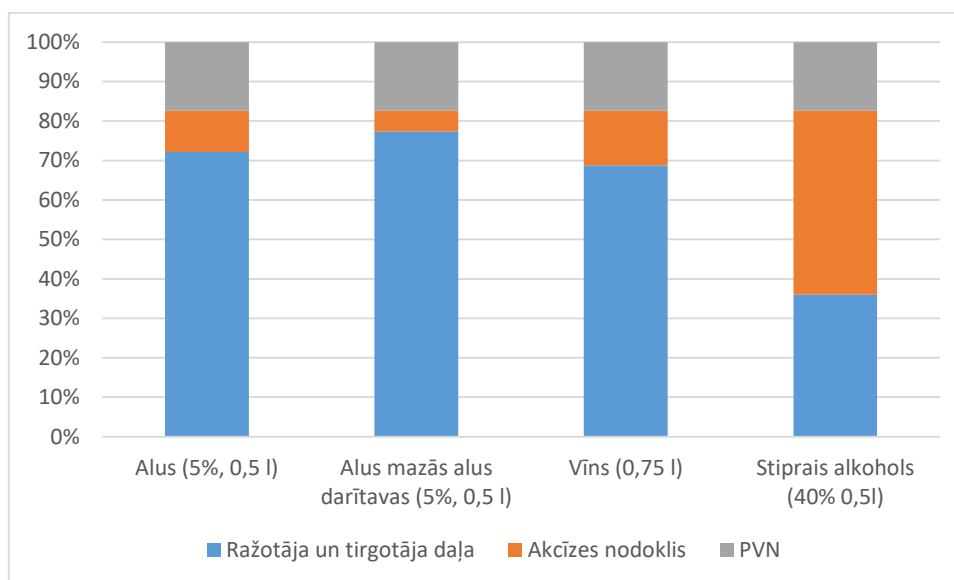
Avots: Autoru veidots

Pēc 2.2. attēla redzams, ka 1 devai absolūtā alkohola alum nepieciešams nomaksāt 6 centus akcīzes nodokli, vīnam 10 centus un stiprajam alkoholam 21 centu. Pieaugot alkohola stiprumam, atšķirība nodokļu likmei palielinās. Piemēram, 5-6 devām alkohola, kas 4 alus (5%) pudelēm vai 200 ml degvīna (40%), nodoklis atšķiras par 0,75 EUR, savukārt 13-14 devām, kas atbilst 8 l alus (5%) un 0,5 l degvīnam (40%) nodokļa likme atšķiras par vairāk kā 2 EUR. Turklāt, jāatzīmē, ka vēl lielāka atšķirība ir, ja salīdzina akcīzes nodokli alums, kas saražots mazajās alus darītavās (skat 2.2.attēlu). Ņemot vērā jau šobrīd esošo kraso atšķirību starp dažāda veida alkohola grupām piemērojamo akcīzes nodokli, palielinoties absolūtā alkohola devām, šī atšķirība tikai pieaug.

Tādējādi, izvērtējams jautājums par atšķirības mazināšanu, proti, nodokļa palielināšanu līdz 2018.g. tikai alum un vīnam, bet iesaldējot akcīzes nodokļa palielināšanu stiprajam alkoholam.

Akcīzes nodokļa likmes atšķirības vērojamas, ja salīdzina tā īpatsvaru alkoholisko

dzērienu cenā.

2.3.attēls **Alkoholisko dzērienu cenas struktūra, %**

Avots: Autoru veidots,

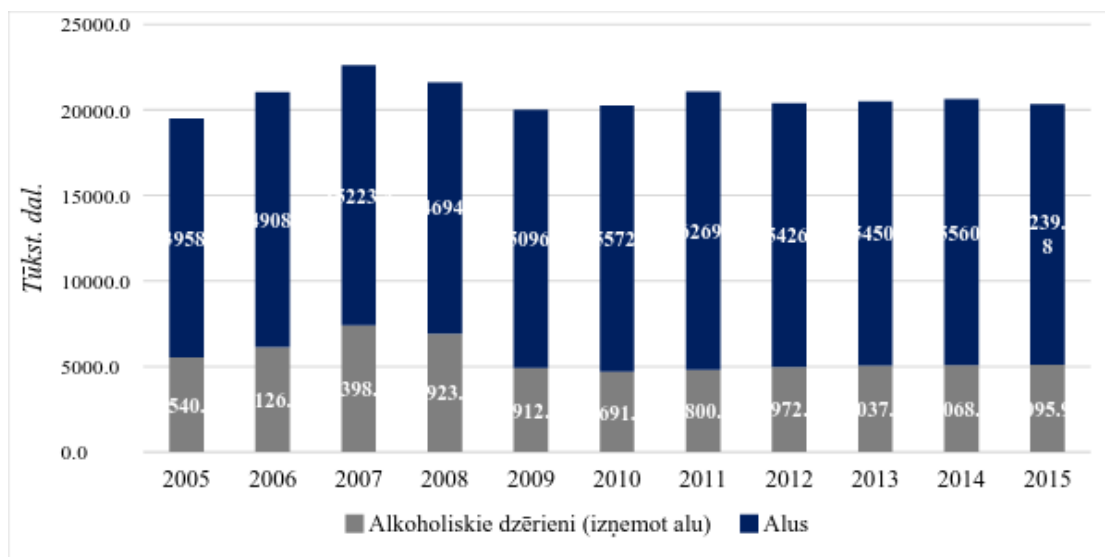
izmantojot mazumtirdzniecības cenu apsekojumu vidējām dzērienu cenām Latvijā (alum 1 EUR, vīnam 4 EUR, stipram alkoholam 6 EUR)

Kā redzams 2.3.attēlā, ņemot vērā akcīzes nodokļa likmes atšķirības alum, vīnam un stiprajam alkoholam, ražotāja un tirgotāju ieguvums ir vismazākais stiprajam alkoholam (ap 30%), bet vislielākais alum (vairāk kā 70%). Turklāt, alum no mazās alus darītavas nodokļu daļa ir vismazākā cenas struktūrā, bet ražotāja un tirgotāja daļa ir vēl lielāka (ap 78%).

Lai gan akcīzes nodokli katram dzērienam nosaka pēc saviem noteikumiem, valstīm iespējams veikt korekcijas. Turklāt, nākotnē varētu ierosināt EK mainīti ES prasības un padarīt tās elastīgākas. Arī ārvalstu pētījumi liecina, ka optimālai alkohola akcīzes politikai ieteikums būtu alkohola nodokli bāzēt gan uz daudzumu, gan cenu, turklāt, iespējams, nosakot minimālās cenas ierobežojumu (Xuan, Chaloupka & Co, 2015)

2.2. Alkoholisko dzērienu patēriņa un nodokļa palielināšanas ietekmes novērtējums

Kopējais alkoholisko dzērienu patēriņš pēdējos gados būtiski nemainījās, arī patērētā alkohola struktūrā. Tradicionāli dominē alus patēriņš kopējā struktūrā (skat 2.4.attēlu).

2.4.attēls **Patēriņam nodotie alkoholiskie dzērieni no 2005. līdz 2015.gadam, tūkst. dekalitri (dal)**

Avots: VID dati

2015.gadā patēriņam Latvijā nodoto alkoholisko dzērienu struktūrā vislielākais īpatsvars (75%) bija alum. Degvīna un pārējo alkoholisko dzērienu īpatsvars patēriņam Latvijā nodoto alkoholisko dzērienu struktūrā aizņēma 13%, taču būtiski augstākās nodokļa likmes dēļ akcīzes nodokļa ieņēmumu struktūrā šai grupai bija dominējoša loma, nodrošinot 72% no ieņēmumiem (VID 2016).

Pēc patērētā alkoholisko dzērienu veida secināms, ka pēdējos četrus gadus viens 15 gadus vecs un vecāks Latvijas iedzīvotājs visvairāk absolūto alkoholu patērē, lietojot alu, kas veido 45% no kopējā patēriņa. 2014.gadā viena 15 gadus veca un vecāka iedzīvotāja alkohola patēriņa īpatsvars pēc alkoholisko dzērienu veidiem bija: 45% alus, 38% stiprie alkoholiskie dzērieni, 11% vīns un 6% citi alkoholiskie dzērieni. (SPKC 2015).

Latvija ar 10,2 litriem ieņem 15 vietu absolūtā alkohola patēriņā uz vienu 15 gadus vecu un vecāku iedzīvotāju Eiropas Savienības 28 valstu vidū. Visaugstākais absolūtā alkohola patēriņš uz vienu 15 gadus vecu un vecāku iedzīvotāju 2012.gadā bija Lietuvā (12,7 litri), Igaunijā (12,3 litri), Austrijā (12,2 litri). 28 Eiropas Savienības valstu vidū zemākais absolūtā alkohola patēriņa līmenis – 6,1 absolūtā alkohola litrs bija Itālijā. Vidējais absolūtā alkohola patēriņš 28 Eiropas Savienības valstīs uz vienu 15 gadus vecu un vecāku iedzīvotāju bija 10,1 litrs (OECD 2014).

Ņemot vērā patērētā alkohola sadalījumu, kurā dominējošā loma ir alum (45%), savukārt stiprā alkohola patēriņš ir apmēram 4,5 reizes mazāks (11%), tiek pieņemts, ka budžeta ieņēmumus no akcīzes nodokļa alkoholam, būtu iespēja nodrošināt arī nepaaugstinot nodokli stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem.

Šajā pētījumā netiek vērtēts fiskālā ieguvuma no nodokļa palielināšanas mijiedarbība ar nodokļa administrēšanas izdevumu palielinājumu, kas varētu rasties, līdz ar to šobrīd nav iespējams konkrēti apgalvot, ka fiskālais ieguvums stiprā alkohola akcīzes nodokļa palielināšanas gadījumā būtu lielāks kā administrēšanas izmaksas, jo stiprā alkohola patēriņš sastāda tikai 11% no visa kopējā alkohola patēriņa. Palielinot nodokli, kā šobrīd

ir plānots, visām alkohola kategorijām līdzvērtīgi, kas izraisītu arī cenu celšanos, varētu rasties situācija, ka legālais patēriņš samazināsies, bet plānotie budžeta ieņēmumi nebūs pietiekami, lai nosegtu visas izmaksas, kas radīsies, lai nodrošinātu paaugstinātā nodokļa administrēšanu.

3. NODOKĻA PALIELINĀŠANAS IETEKME UZ PĀRROBEŽU TIRDZNICĪBU

3.1. Pārrobežu tirdzniecība ar Baltijas valstīm

Pārrobežu tirdzniecības sakarā ir veikti vairāki pētījumi. Atšķirības nodokļu politikā attiecībā uz tādām pašām vai līdzīgām precēm un pakalpojumiem starp kaimiņvalstīm vai autonomām teritorijām motivē patērētāju ceļot turp, kur nodokļi ir zemāki, lai iegādātos precī vai pakalpojumu, ja vien ietaupījums no zemākas nodokļu likmes kompensē pārvietošanās izmaksas. Šāda patērētāju uzvedība ietekmē nodokļu ieņēmumus un ekonomisko aktivitāti iesaistītajos reģionos (Leal, López-Laborda & Rodrigo 2010).

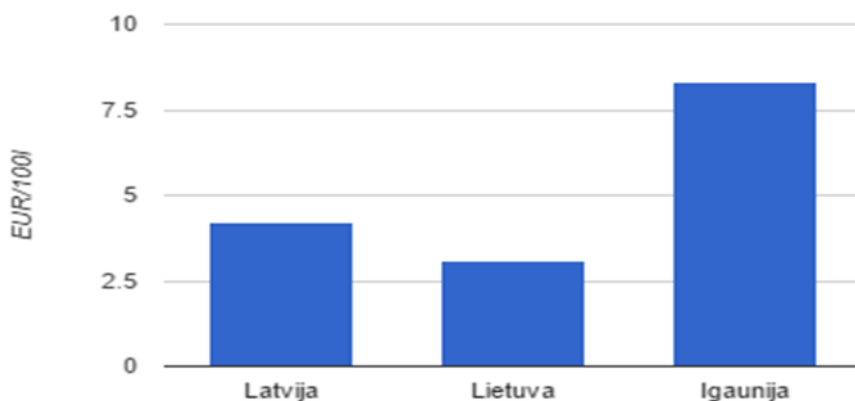
Tieši nodokļu atšķirības ir viens no lielākajiem pārrobežu tirdzniecības veicinātājiem. Daudzām valstīm ir pieredze aktīvā pārrobežu tirdzniecībā. Piemēram būtiskas akcīzes nodokļu atšķirības alkoholam starp Zviedriju un Somiju ļoti veicināja zviedru iepirkšanos Somijā, jo 2004.gadā nodokļu politikas izmaiņu dēļ Somijā bija straujš alkohola cenu kritums. "Journal of Health Economics" publicēja pētījumu, kā starprobežu tirdzniecība, kuru veicina nodokļu atšķirības alkoholam, ietekmē patērētāju veselību. Pētījuma rezultāti bija interesanti ar to, ka aktivizējoties pārrobežu tirdzniecībai, darba kavēšana pie Somijas robežas dzīvojošiem vīriešiem palielinājās par 9%, bet sievietēm par 15%. (Johanssona, Pekkarinenb & Verhoc 2014). Šis pētījums apliecina to, cik ļoti jūtīgi ir patērētāji pret nodokļu politikas izmaiņām, kā tas ietekmē arī netieši saistītas jomas.

Pētījums par pārrobežu tirdzniecību starp Vāciju un Dāniju, apliecina to, ka 80% dāņu, dzīvojoši 50 km attālumā no Vācijas robežas nodokļu politikas dēļ, vismaz reizi gadā iepērkas Vācijā. Visvairāk pirtās preces Vācijā ir alus, vīns un saldumi, tā kā to cena ir zemāka nekā Dānijā.

Protams, cik izdevīgi ir ceļot, lai iepirktos ir atkarīgs no preces cenas. Akcīzes nodoklis tieši ietekmē produkta cenu un cenu atšķirības vienam un tam pašam produktam var stimulēt iedzīvotājus iepirkties kaimiņvalstīs.

Lietuvā AN likmes atsevišķiem alkoholiskajiem dzērieniem (stiprie alkoholiskie dzērieni un alus) ir nedaudz zemākas kā Latvijā, kas ir skaidrojams ar vēl zemākām likmēm tās kaimiņvalstī Polijā (Polijā nodokļa likme vīnam ir 37,79 euro par 100 litriem, bet stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem 1 364,10 euro par katru absolūtā spirta tilp.%). Līdz ar to Lietuva ir ieinteresēta, lai tās piemērotās AN likmes alkoholam būtiski neatšķirtos no Polijā piemērojamām, kas pretējā gadījumā varētu novest pie tā, ka pierobežā dzīvojošie Lietuvas iedzīvotāji sāktu iegādāties alkoholiskos dzērienus Polijā, tādējādi samazinot AN ieņēmumus Lietuvai. Latvijai savukārt šāds risks pastāv attiecībā pret Lietuvu, pie tam visās alkoholisko dzērienu grupās. Akcīzes nodokļa likmes alum Baltijas valstīs redzamas 3.1.attēlā., bet vīnam un stiprajiem

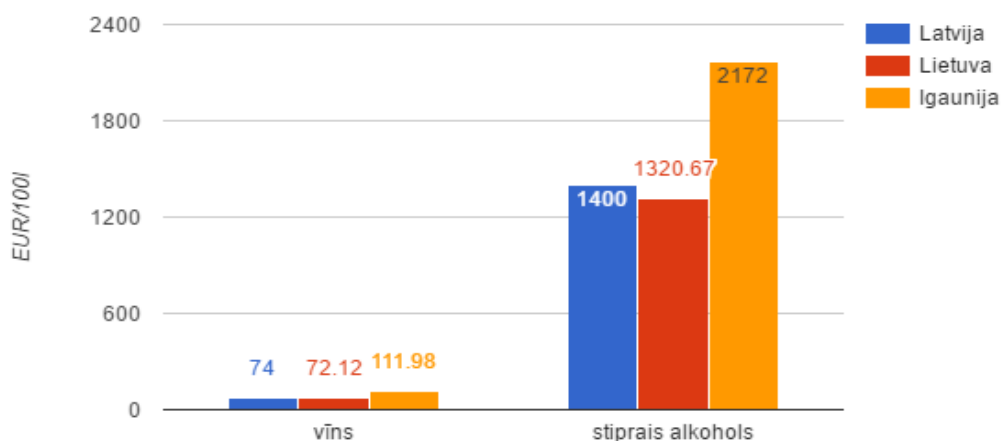
alkoholiskajiem dzērieniem - 3.2.attēlā.

3.1. attēls **Akcīzes nodokļa likmes alum Baltijas valstīs 2016. gadā**

Avots: TAXUD 2016

Latvijā AN likme alum – 4,20 euro par 100 litriem (spēkā no 2016.gada 1.marta) – ir augstāka kā Lietuvā – 3,11 euro par 100 litriem. Tomēr jāpiemin, ka Lietuvā netiek piemēroti atvieglojumi mazajiem ražotājiem, kas kopsummā akcīzes nodokļa sloga atšķirību alum Lietuvā un Latvijā izlīdzina. Akcīzes nodokļa likme ir par 50 % zemāka nekā Igaunijā – 8,30 euro par 100 litriem (spēkā no 2016.gada februāra, pirms tam 7,22 euro par 100 litriem). Līdz ar to arī cenas veidojas atšķirīgas un tas nozīmē, ka šajā gadījumā pārrobežu tirdzniecība ir aktuālāka tieši ar Lietuvu. Stiprā alkohola kategorija šobrīd ir pietiekami apdraudēta, jo katra akcīzes nodokļa izmaiņa ir ļoti sensitīva, savukārt alum akcīzes nodokļa izmaiņas uz vienu pudeli ir mazāk jūtamas.

3.2. attēls **Akcīzes nodokļa likmes vīnam un stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem Baltijas valstīs 2016. gadā**

Latvijā AN likme vīnam 74,00 euro par 100 litriem ir zemāka nekā Igaunijā – 111,98 euro par 100 litriem (spēkā no 2016.gada 1.februāra), savukārt līdzīga kā Lietuvā – 72,12 euro par 100 litriem. Samazinātu AN likmi vīnam ar spirta koncentrāciju līdz 8,5

tilpumprocentiem piemēro 11 ES dalībvalstīs, tajā skaitā Lietuvā (28,67 euro par 100 litriem no 2015.gada 1.marta) un Igaunijā (48,55 euro par 100 litriem no 2016.gada 1.februāra), savukārt, Latvijā tā netiek piemērota. Akcīzes nodoklis vīnam netiek piemērots vairākās ES dalībvalstīs, kuras tiek pozicionētas kā vīna lielvalstis. Tātad šeit ir līdzīga situācija kā ar alu, vislīdzīgākās cenas, tātad visaugstākais risks pārrobežu tirdzniecībai pastāv starp Latviju un Lietuvu.

Stipram alkoholam ES ir noteikta minimālā AN likme 550 vai 1 000 euro par hektolitru absolūtā spirta. Latvijā AN likme stiprajam alkoholam ir 1 400,00 euro par 100 litriem absolūtā spirta, kas ir lielāka nekā Lietuvā – 1 320,67 euro 100 litriem absolūtā spirta, savukārt būtiski zemāka nekā Igaunijā – 2 172,00 euro 100 litriem absolūtā spirta.

Kopumā, veicot akcīzes nodokļa likmju salīdzinājumu Baltijas valstīs, tendence ir nepārprotama - Igaunijā akcīzes nodokļa likme ir augstāka, bet Lietuvā zemāka nekā Latvijā.

Pārrobežu tirdzniecība ir aktuāla starp visām kaimiņvalstīm, bet sevišķi - starp Igauniju un Lietuvu, tā kā ir atvērta robeža un cilvēki var brīvi pārvietoties starp šīm valstīm, kā arī iepirkties tajās.

Pārrobežu tirdzniecības sakarā autori veica arī cenu monitoringu populārāko brendu alkoholiskajiem dzērieniem, jo pārrobežu tirdzniecību veicina ne tikai nodokļa atšķirības kaimiņvalstu vidū, bet galvenokārt, cenas atšķirības. Tika izpētīti 4 veidu alkoholiskie produkti pa kategorijām – alus, vīns, lētās kategorijas degvīns un vidēji dārgās kategorijas degvīns (skat. 3.1.tabulu).

3.1. tabula

**Populārāko “brendu” alkoholisko dzērienu faktiskās cenas Baltijas valstīs
2016.gada jūnijā, EUR**

	Latvija	Igaunija	Lietuva
Degvīns (lētā kategorija)/0,5 l	3 graudu degvīns	Laua viin	Lithuanian vodka - Auksine
	5,35	6,60	6,69
Degvīns (dārgāks)/0,5 l	Finlandia	Finlandia	Finlandia
	11,99	10,99	11,65
Vīns/0,75 l	Talisman	Hardy's	Apaltagua
	5,20	6,30	4,99
Alus/ 0,5 l	Aldaris	Saku	Svyturis
	Gaišais	Originaal	Ekstra
	0,75	1,10	0,74

Avots: autoru veidots

Kā redzams tabulā, cenu atšķirībās vērojama līdzīga tendence kā akcīzes nodokļa salīdzinājumā – Lietuvā alus un vīns ir lētāks no visu Baltijas valstu piedāvājuma. Tas varētu būt saistīts ar ģeogrāfisko novietojumu blakus Polijai, kur alkohola cenas ir pat vēl zemākas kā Lietuvā. Neparasta situācija veidojas Igaunijā stipro alkoholisko dzērienu segmentā, jo, lai arī Igaunijā akcīzes nodokļa likmes degvīniem ir krietni

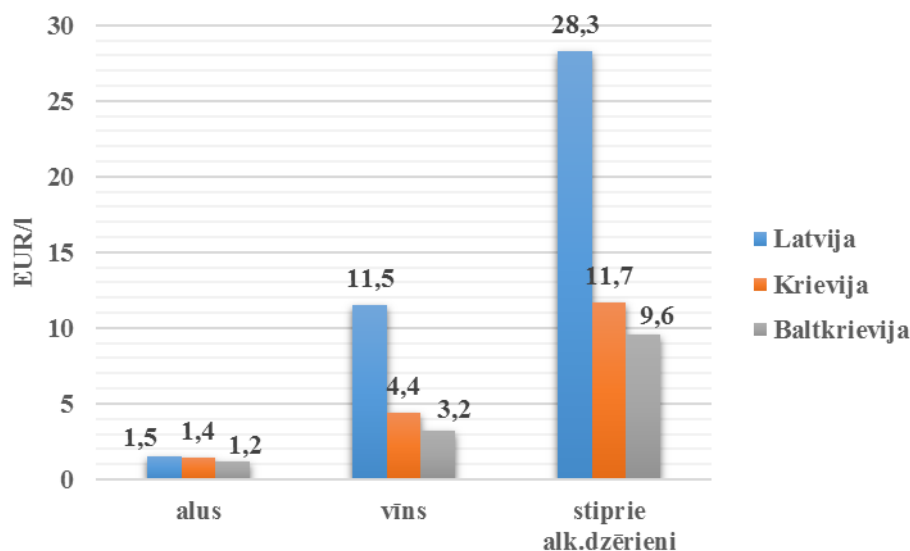
augstākas kā pārējās Baltijas valstīs, pudeles cena par 0,5 l tilpumu ir viszemākā. Ņemot vērā alkohola patēriņu pa grupām un kaimiņvalstu cenu atšķirības, tā kā alus patēriņš dominē un Lietuvā alus cenas ir zemākās no visām Baltijas valstīm, tiek secināts, ka spēcīgāka pārrobežu tirdzniecība var izveidoties tieši ar Lietuvu. Jāatzīmē, ka Igaunijā ir vērojami augstāki akcīzes nodokļi, taču tas skaidrojams ar “Somijas efektu”. Proti, ņemot vērā, ka Igaunijā vērojama tendence, ka lielu daļu alkohola un tabakas izstrādājumus iepērk iedzīvotāji no Somijas, kas regulāri ierodas Igaunijā biznesa vai privātās vajadzībās, ērtās satiksmes un tuvās atrašanās dēļ, tādējādi palielinot alkoholisko dzērienu un cigarešu patēriņu, kas savukārt ievērojami palielina AN ieņēmumus Igaunijas budžetā.

3.2. Pārrobežu tirdzniecība ar Krieviju un Baltkrieviju

Tā kā Latvija robežojas arī ar Krieviju un Baltkrieviju, tad arī starp šīm valstīm pastāv pārrobežu tirdzniecība, neskatoties uz valūtas atšķirībām, vīzu režīmu un slēgto robežu. Latvijas robeža ar šīm valstīm ir ne tikai valsts robeža, bet visas Eiropas Savienības robeža, tāpēc pārrobežu tirdzniecība, tai skaitā arī nelegālā pārrobežu tirdzniecība, jeb kontrabanda var ietekmēt visu Eiropas Savienību.

Attiecībā uz pārrobežu tirdzniecību ar Krieviju un Baltkrieviju jāņem vērā fakts, ka Latvijā ir daudz nepilsoņu, tai skaitā Latgales reģionā, tātad pierobežas zonā, kuriem vīza, lai ieceļotu Krievijā vai Baltkrievijā nav nepieciešama. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem Latvijā starp pastāvīgi dzīvojošajiem iedzīvotājiem ir 253 640 Latvijas nepilsoņi, 38 777 Krievijas pilsoņi un 1686 Baltkrievijas pilsoņi (CSP 2014). Šobrīd legāli no Krievijas un Baltkrievijas Latvijā, tātad Eiropas Savienībā legāli var ievest ierobežotus akcīzes preču apjomus. Bez akcīzes nodokļa maksas var ievest sekojošus alkoholisko dzērienu apjomus: 1 litru destilētu dzērienu un alkohola, ja alkohola saturs pārsniedz 22%; nenedaturētu etilspirtu ar spirta tilpumkoncentrāciju 80% un vairāk vai 2 litrus destilētu dzērienu, alkohola un aperitīvu uz vīna vai alkohola bāzes, kuru alkohola saturs nepārsniedz 22%; dzirkstošo vīnu, deserta (liķiera) vīnu; 4 litrus nedzirkstošo (negāzēto) vīnu; 16 litrus alus. Personām, kas jaunāki par 18 gadiem, atbrīvojumi no nodokļu maksājumiem tabakas un alkoholisko izstrādājumu ievēšanai netiek piešķirti.

Neskatoties uz šiem ierobežojumiem, tie bieži vien tiek pārkāpti, veicinot nelegālo pārrobežu tirdzniecību, tā kā cenu atšķirības akcīzes precēm Latvijā, Krievijā un Baltkrievijā ir būtiskas. 3.3. attēlā ir redzams alkohola cenu salīdzinājums pa dzērienu grupām.

3.3.attēls **Alkohola vidējo cenu salīdzinājums, EUR/l**

Avots: Euromonitor International

Kā redzams attēlā, visbūtiskākās cenu atšķirības ir vīnam un stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem. Viszemākās cenas ir Baltkrievijā pilnīgi visām alkoholisko dzērienu grupām, lai gan arī Krievijā tās ir ievērojami zemākas, lai pārrobežu tirdzniecība varētu pastāvēt gan legāla, gan nelegāla.

Tāpat kā Baltijas valstīs, autori veica cenu monitoringu arī Krievijas alkoholisko dzērienu piedāvājumā (skatīt 3.2.tabulu).

3.2.tabula

Populārāko “brendu” alkoholisko dzērienu faktiskās cenas Latvijā un Krievijā 2016.gada jūnijā, EUR

	Latvija	Krievija
Degvīns (lētā kategorija)	3 graudu degvīns	Žuravļi
	5,35	4,17
Degvīns (dārgāks)	Pusskij Standart	Pusskij Standart
	11,30	7,08
Vīns	Talisman	Vaziani
	5,20	8,23
Alus	Aldaris Gaišais	Baltika
	0,75	0,71

Avots: autoru veidots

Kā redzams tabulā, 2016.gada jūnijā faktiskajās cenās Krievijas alkohola piedāvājums ir krietni lētāks patērētājam nekā Latvijas mazumtirdzniecības veikalos. Šāda cenu atšķirība patērētāju var vedināt veidot pārrobežu tirdzniecību ar Krieviju vēl ciešāku.

Viens no faktoriem, kas pagaidām kavē brīvu preču tirdzniecību ar šo kaimiņvalsti ir vīzu režīms un tas, ka Latvija ir ES austrumu robežas valsts, līdz ar to uz robežas tiek piemērotas procedūras, kas saistošas visām ES dalībvalstīm.

3.3. Nelegālā tirgus un akcīzes nodokļu plaisas novērtējums Latvijā

Valsts ieņēmumu dienesta apkopotie dati rāda, ka akcīzes nodokļa ieņēmumi no alkoholisko dzērienu tirdzniecības, salīdzinot ar pagājušo gadu, pieauguši par 4,8 miljoniem eiro, kas liecina par tendenci, ka nelegālā alkohola patēriņš samazinās, jo iedzīvotāji izvēlas iegādāties alkoholiskos dzērienus legālās tirdzniecības vietās. Savukārt Valsts tiesībsardzības iestāžu rīcības plāna ietvaros analizētā informācija norāda, ka valstī palielinājies nevis kontrabandas ceļā ievestā, bet Latvijā nelegāli saražotā spirta un alkohola daudzums.

Nelegālā tirgus palielināšanos tieši pašu nelegāli saražoto alkohola daudzumu segmentā analizējis arī Valters Kaže pētījumā "Latvijas nelegālā bezakcīzes alkohola aprīte". Pētījuma rezultāti liecina, ka patērētājs, kas izvēlas pats ražot nelegālo "rūpalu", 64% gadījumu to dara sliktā finansiālā nodrošinājuma dēļ. Tāpat arī atbildot uz jautājumu par to, kāpēc patērētājs lieto nelegālo bezakcīzes alkoholu, 72% respondentu atbild, ka tas ir lētāks kā mazumtirdzniecībā legāli iegādāts alkohols. Kā jau tika attainots iepriekš, ka akcīzes nodokļa izmaiņas un cenas ir jāvērtē arī pēc to pirktspējas. Autoru aprēķinu rezultātā secināts, ka Latvijā šobrīd ir viens no vislielākajiem akcīzes nodokļu slogiem stipro alkoholisko dzērienu grupā un visaugstākās cenas ES dalībvalstu vidū pēc visu dalībvalstu pirktspējas (skat. 1.1. un 1.2. apakšnodaļas). V.Kažes pētījuma rezultāti apstiprina to, ka nelegāli pašražotā alkohola pieaugums ir radies no zemās patērētāju pirktspējas.

Vērtējot bezakcīzes alkohola patēriņu pret kopējo alkohola patēriņu, iegūtie pētījuma rezultāti liecina, ka vidēji viens Latvijas iedzīvotājs gadā patērē 7 205,90 mililitrus absolūtā alkohola, no kuriem minimālais ar autora izmantoto metodi aprēķinātais bezakcīzes alkohola patēriņa apjoms ir 1 503,26 mililitri jeb 20,9% kopējā patēriņa - tas ir atšķirīgs no veselības un alkohola nozaru sniegtajiem aprēķiniem: augstāks par 2011.gadā ar līdzīgu metodoloģiju iegūto LR VM analītiskajā pētījumā (16%), taču ievērojami zemāks par vienlaikus alkohola nozares publiski sniegtajām aplēsēm (35%). Pēc pētījuma autora V.Kažes aplēsēm, risks, ka alkohola akcīzes nodokļa likmes paaugstinājums virknē kategoriju ar augstāko nodokļu likmes līmeni var radīt atgriezenisku efektu, ir salīdzinoši augsts salīdzinājumā ar alternatīvu pieeju – mēģinājumu ierobežot nelegālā alkohola tirgus produktu patēriņu, kas var radīt tādu pašu vēlamu efektu – palielināt nodokļu ieņēmumus un samazināt zaudējumus sabiedrības veselībai.

Latvijas Alkohola nozares asociācijas (LANA) 2015.gadā veiktā pētījuma dati ir kritiskāki nekā lēsts V. Kažes veiktajā pētījumā. LANA veiktā aptauja liecina, ka katrs desmitais respondents ir iegādājies nelegālo alkoholu, tomēr Latvijas alkohola nozares asociācija norāda, ka šis skaitlis ir vēl lielāks. Minētais pētījums veikts interneta vidē, izmantojot tirgus un sabiedriskās domas pētījumu kompānijas SIA "Predicta" interneta pētījumu paneli "eSample".

Daļa iedzīvotāju pat nenojauš, ka patiesībā ir iegādājušies nelegālu kontrabandas

alkoholu, kas maskēts zināmu zīmolu pudelēs. Izmantojot iedzīvotājiem atpazīstamos un elitāru ražotāju iepakojumos, kontrabandisti nelegālo alkoholu padara vēl grūtāk atklājamu un spēj to notirgot pircējiem, kas nezināmas izcelsmes nelegālo alkoholu nepirktu. Nelegālā alkohola apjoms valstī šobrīd ir aptuveni 30%, kas ne tikai apdraud iedzīvotāju veselību, bet arī rada pamatīgu robu valsts budžetā. Apkarojot kaut trešo daļu no stiprā alkohola nelegālā tirgus, tas valsts budžetam pienestu 17,6 miljonus eiro akcīzes nodokļa veidā un 3,7 miljonus eiro PVN veidā. Šī problēma pārsvarā skar "stiprā" alkohola nozari, jo tieši stiprā alkohola cenu visvairāk ietekmē akcīzes nodoklis, kā tiek uzsvērts pētījumā.

VID savos aprēķinos un aplēsēs ir optimistiskāki nekā LANA. VID veiktie aprēķini, kas balstīti uz Latvijas un ārvalstu ekspertu pētījumiem par kopējo alkohola patēriņu valstī un nelegālā tirgus īpatsvaru, tai skaitā Pasauls veselības organizācijas izdarītajiem aprēķiniem, kuru pamatā ir daudzpusīgu aptauju, iedzīvotāju pirktspējas un alkohola pieejamības rādītāji, liecina, ka nelegālā alkohola tirgus vērtējums varētu būt robežās no 8 % līdz 9 %. Apkopojot dažādu ekspertu un pētījumu datus, VID ir vērtējis legālā un nelegālā alkohola tirgus tendences un to ietekmi uz budžeta ieņēmumiem. VID aplēses liecina par legālā alkohola tirgus pieaugumu; un kopsakarā ar iedzīvotāju skaita samazināšanos un citām tendencēm alkohola lietošanas jomā (lietošanas biežumu, alkohola veidu) secināts, ka nelegālā alkohola tirgus īpatsvars samazinās. Tomēr jāpiebilst, ka šī situācija var mainīties palielinot akcīzes nodokli, kas līdztekus palielinās arī alkohola cenu.

Jāatzīmē, ka patlaban Latvijā neviena iestāde neiegūst un neapkopo datus par kopējo alkohola patēriņu valstī, kas varētu būt objektīvs priekšnoteikums nelegālās tirgus daļas noteikšanai. Rādītāji, kurus var izmantot kopējā patēriņa aprēķinam tiek apzināti vienu reizi četros gados un attiecīgu pētījumu veic Slimību profilakses centra speciālisti.

Pēc VID publiskotās informācijas, pēdējo trīs gadu laikā valsts tiesībsargāšanas iestāžu izņemtā alkohola daudzums nepārtraukti pieaug. 2015.gada 11 mēnešos no nelikumīgas aprites ir izņemti 125,3 tūkstoši litru nelikumīga alkohola, kas ir par 25% vairāk, nekā tādā pašā laika periodā 2013.gadā. Šie dati liecina, ka ir uzlabojusies valsts tiesībsargājošo iestāžu darbība.

Bez akcīzes alkohola tirgošanas rezultātā valsts budžetam netiek pienesti apjomīgi akcīzes nodokļa apmēri, tādējādi veidojot nodokļu plaisu. Nodokļu plaisa ir nedeklarētās un deklarētās, bet nesamaksātās nodokļu summas attiecība pret potenciālo nodokļu masu, kas tiktu aprēķināta un iekasēta, pastāvot nosacījumam, ka visi nodokļu maksātāji pilnā apmērā izpilda savas nodokļu saistības.

VID akcīzes nodokļa ieņēmumu pieaugums par 4,8 miljoniem eiro 2015.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, liecina, ka valstī samazinās nelegālā alkohola patēriņš. VID provizoriski aprēķinātā akcīzes nodokļa plaisa alkoholiskajiem dzērieniem 2014.gadā ir 8,5 %.

Pētījuma autori ir veikuši arī savus akcīzes nodokļa plaisas aprēķinus, tomēr aprēķinus apgrūtina izejas datu par alkohola patēriņa paradumiem trūkums. Turklāt autori novērtē tikai stiprā alkohola akcīzes nodokļa plaisu jeb novirzi no akcīzes nodokļa ieņēmumiem. Pēc autoru veiktā novērtējuma, akcīzes nodokļa plaisa pēdējos gados ir samazinājusies, kas ir pozitīvi. Tomēr jāpiebilst, ka izmaiņu iemesls varētu būt arī demogrāfiskās izmaiņas pēdējo gadu laikā - iedzīvotāju migrācijas attīstība. Pētījuma autoru aprēķiniem tika izmantoti Centrālās Statistikas pārvaldes un Slimību un profilakses

centra publicētie dati par alkohola kopējo un legālo patēriņu. Pēc autoru novērtējuma 2012.g. akcīzes nodokļa plaisa veidoja 35%, 2013.g. 9% un 2014.g. 7%. Tomēr, precīzākiem aprēķiniem nepieciešami precīzāki dati par visu veidu alkohola patēriņu. Pasaules Bankas (PB) eksperti secina, ka nav sevišķi daudz iespēju palielināt akcīzes nodokļa slogu. Arī PB eksperti norāda uz tām pašām atziņām, kas aprobētas šajā pētījumā - būtu jāpārtrauc akcīzes nodokļa paaugstināšana stiprajam alkoholam un akcīzes nodokļa likme jāpaaugstina tikai alum un vīnam. Lai palielinātu akcīzes nodokļa ieņēmumus, ļoti būtiski ir aktīvi cīnīties pret nelegālo tirgu, uzsver eksperti. Samazinot nelegālo tirgu, samazinās arī nodokļu plaisa. VID ģenerāldirektore 6. Ikgadējā ēnu ekonomikas konferencē Stockholm School of Economics Rīgā, kas notika 2016.gada 12.maijā min, ka VID prognozē iespējamu akcīzes nodokļu plaissamazinājumu no 8,5% līdz 8% apmērā par 2015.gadu (vēl šobrīd precīzi aprēķinu rezultāti no VID puses nav sniegti) un no 8% līdz 7,5% 2016.gadā. Arī ārvalstu pētījumi liecina, ka no sociālā viedokļa optimālam nodokļu slogam jābūt lielākam, tomēr, tas prasa papildus administratīvās izmaksas, veicina nelegālo tirgu, kas optimālo slogu liek samazināt (Saar, 2015).

4. AKCĪZES NODOKĻA IETEKME UZ VALSTS BUDŽETA IEŅĒMUMIEM

4.1. Iespējamās nodokļa strukturālās izmaiņas

Kā iepriekš aprakstīts, akcīzes nodokļa palielināšana nebūtu vēlama, jo jau šobrīd cenas pēc patērētāju pirktspējas Latvijā ir augstākas, kā citās ES dalībvalstīs. Nodokļa palielināšana ietekmētu konkurētspēju, pārrobežu tirdzniecību. Turklāt, cenas ir daudz augstākas kā Krievijā un Baltkrievijā, un nodokļa palielināšana sekmētu legālu un nelegālu importu. Tādēļ, būtu izvērtējamas strukturālas izmaiņas akcīzes nodokļa politikā.

Piemēram, nodoklis stipram alkoholam krietni pārsniedz nodokli vīnam un alum, pat vairākkārtīgi, ja salīdzina pēc dzēriena ietekmes uz cilvēka veselību (alkohola devas). Tādējādi, izvērtējams jautājums par atšķirības mazināšanu (skat. 4.1.tabulu).

4.1.tabula

Iespējamās akcīzes nodokļa izmaiņas

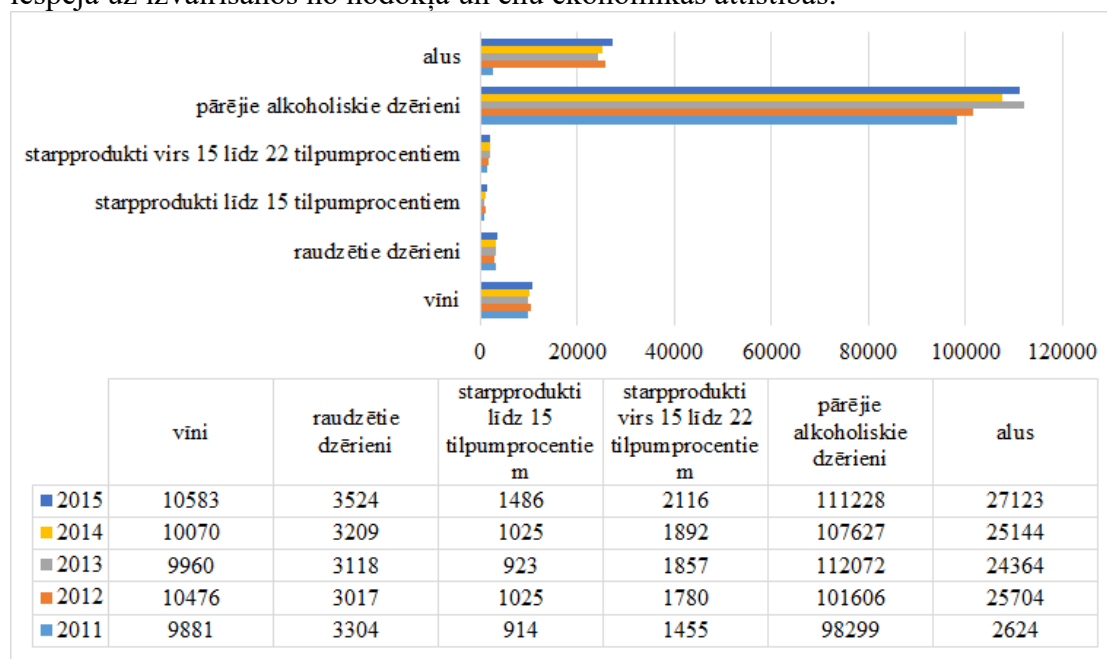
Produkts	Mērvienība	ES minimālā likme	Priekšlikums			
			2017	2018	2019	2020
Alus	EUR (par katru absolūtā spirta tilpumprocentu), par 100 litriem	1,87	4,5	4,8	5,1	5,4
Vīns	EUR par 100 l	0	78	82		
Stiprais alkohols	EUR par 100 l absolūta spirta	550	1400			

Autoru veidots

Balstoties uz iepriekš veiktajiem aprēķiniem, kas norāda uz to, ka šī brīža akcīzes nodokļa slogs alkoholam ir nesamērīgs pēc alkohola grupām, tika izveidots iespējamais akcīzes nodokļa alkoholam palielināšanas scenārijs. Scenārijs paredz alus un vīna likmju palielināšanu atbilstoši plānotajam līdz 2018.g, kā arī turpināt nodokļa likmju izlīdzināšanu alum līdz 2020.g., bet stiprā alkohola nodokļa likmi atstāt nemainīgu līdz 2020.gadam. Piemēram, alum palielinājums būtu mazāk kā viens cents uz pudeli (jeb 0,0075 EUR uz 0,5l 5% alus) katru gadu.

4.2. Akcīzes nodokļa alkoholiskajiem dzērieniem faktisko ieņēmumu analīze

Akcīzes nodokļa ieņēmumi ik gadus veido ap 10% no visiem budžeta ieņēmumiem. Likmju pieauguma dēļ, palielinās arī ieņēmumi (skat 4.1.attēlu), tomēr, palielinās arī iespēja uz izvairīšanos no nodokļa un ēnu ekonomikas attīstības.

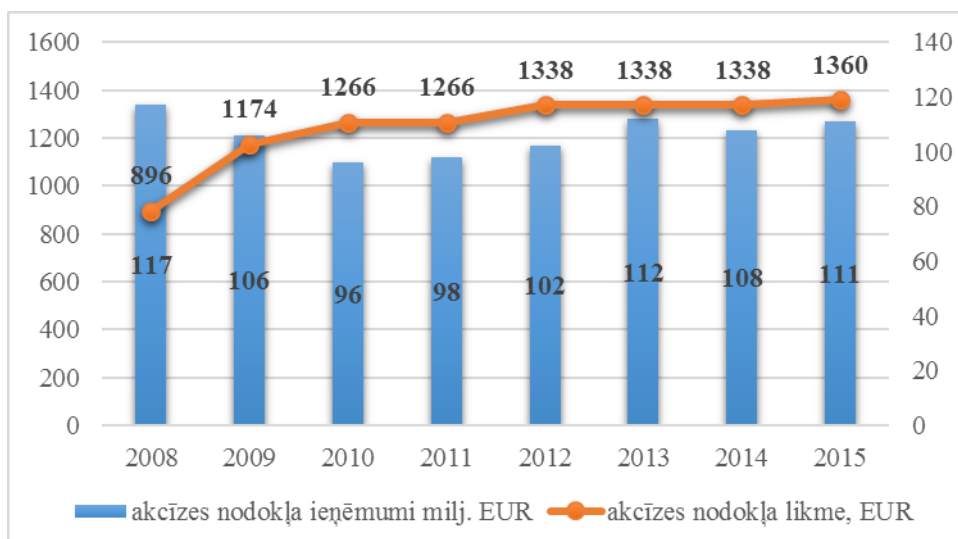

4.1.attēls Akcīzes nodokļa alkoholiskajiem dzērieniem ieņēmumi 2011. – 2015.gadā pa alkoholisko dzērienu grupām, tūkst. euro

Avots: Autoru veidots pēc VID informācijas

Vērtējot akcīzes nodokļa ieņēmumus pa alkoholisko dzērienu grupām, redzams, ka vislielāko īpatsvaru sastāda pārējie alkoholiskie dzērieni. Tas izskaidrojams ar to, ka šajā grupā ietilpst tādi dzērieni kā degvīns un citi stiprie alkoholiskie dzērieni, kas nozīmē, ka šobrīd jau no stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem tiek iekasēti apmēram 70% no visiem šīs akcīzes nodokļa grupas ieņēmumiem.

AN ieņēmumi par alkoholiskajiem dzērieniem veido aptuveni 10% no kopējiem AN ieņēmumiem. Akcīzes nodokļu likmju izmaiņu ietekme uz ieņēmumiem nav viennozīmīga.

4.2.attēls **Akcīzes nodokļa likmju un ieņēmumu kopsakarība stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem Latvijā 2008.-2015.g., EUR**

Pēc Finanšu ministrijas sniegtajiem datiem no 2008.gada līdz 2010.gadam ir vērojams AN ieņēmumu stiprajam alkoholam kritums, kas skaidrojams ar kopējās ekonomiskās situācijas pasliktināšanos un nelegālā tirgus aktivizēšanos un tā īpatsvara palielināšanos. Kā redzams 4.2.attēlā, laika posmā no 2008.g. – 2009.g. palielinot akcīzes nodokli tika piedzīvots tieši akcīzes nodokļa ieņēmumu kritums nevis palielinājums, kā bija gaidīts. 2009.gadā akcīzes nodoklis tika paaugstināts par 41%, bet ieņēmumi samazinājās par 11 miljoniem EUR. No 2008.-2015.gadam aizvien palielinot akcīzes nodokli stiprajam alkoholam, fiskālais ieguvums nesasniedz vēlamo un pēc ievērojamā ieņēmumu krituma, kas notika 2008.-2010.gadā, faktiskie ieņēmumi līdz šim nav sasnieguši 2008.gada līmeni. Tas norāda, ka akcīzes nodokļa palielināšana stiprajam alkoholam nenes būtiski fiskālo ieguvumu valsts budžetā un ir izsverama iespēja to nepalielināt. 2012.-2013.gada ieņēmumu palielināšanās par 10 miljoniem ir pierādījums tam, ka ir iespējams nodrošināt lielāku nodokļa ieņēmumu iekasēšanu nepalielinot pašu nodokli. 2009.gadā AN likmes palielināšana alum un alus patēriņa pieaugums ir nodrošinājis kopējo AN ieņēmumu par alkoholiskajiem dzērieniem saglabāšanos tikai nedaudz zem 2007.gada līmeņa. No 2011.gada līdz 2013.gadam, nostabilizējoties ekonomiskajai situācijai, AN ieņēmumi par alkoholiskajiem dzērieniem lēnām sāka palielināties, tomēr 2014.gadā AN ieņēmumi par alkoholiskajiem dzērieniem, salīdzinot ar 2013.gadu, samazinājās par 2,2%. 2015.gadā, paaugstinot AN likmes alkoholiskajiem dzērieniem (ieskaitot alu), AN ieņēmumi pēc VID datiem sasniedza 155,8 milj. euro, jeb salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu palielinājās par 4,6% .

4.3. Nodokļa palielināšanas ietekmes prognozes uz valsts budžeta ieņēmumiem

Lai gan šobrīd normatīvajos aktos jau ir iestrādnes par iespējamo akcīzes nodokļa palielināšanu proporcionāli visām alkoholisko dzērienu grupām, ar mērķi palielināt akcīzes nodokļa ieņēmumu, tādejādi papildinot valsts budžeta ieņēmumus, pētījuma autori paši veica iespējamās akcīzes nodokļa ieņēmumu prognozes, lai noteiktu nodokļa

palielināšanas fiskālo ieguvumu.

Patēriņa un ieņēmumu novērtēšanai tiek izmantota klasisku nelineāru regresiju, kuru var aprakstīt ar šādu funkciju:

$$\text{LogC} = a_0 + a_1 \times P + a_2 \times H + a_3 \times I + a_4 \times S \pm K \quad (4.1.)$$

Kur:

LogC – Naturālā logaritma funkcija akcīzes preču patēriņa noteikšanai;

P – preces vidējā cena;

H – patērētāju skaits;

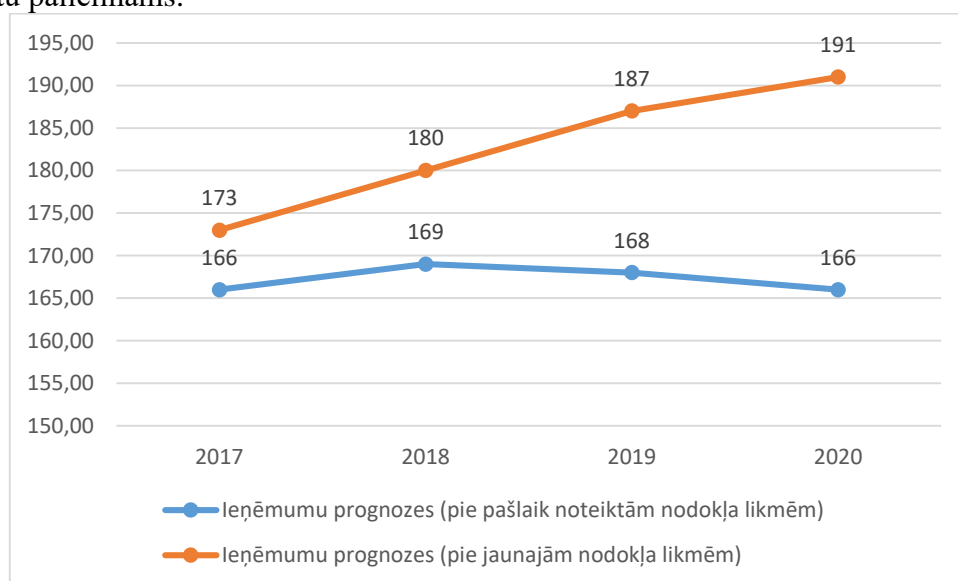
I – iedzīvotāju vidējie ienākumi;

S – nelegālais tirgus apmērs;

$a_0 \dots a_4$ mainīgo faktoru koeficienti;

K – regresijas kļūda.

Lai gan Finanšu ministrija prognozē, ka ņemot vērā AN likmju par alkoholiskajiem dzērieniem izmaiņas, 2016.gadā AN ieņēmumi par alkoholiskajiem dzērieniem, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieaugs par 6,9%, 2017.gadā – par 3,9%, 2018.gadā – 3,8%, bet 2019.gadā – par 4,3%, tomēr, aprēķini liecina, ka ieņēmumi varētu nepieaugt tik strauji, jo stipro alkoholisko dzērienu patēriņš samazinās. Lai nodrošinātu ieņēmumus, akcīzes nodoklis alum būtu jāceļ vēl straujāk, bet stiprajam alkoholam nebūtu palielināms.

4.3.attēls Akcīzes nodokļa ieņēmumi un prognozes par alkoholiskajiem dzērieniem, milj.EUR

Autoru aprēķini

Uz 2018.gadu aprēķinātais pieaugums vērojams 4% apmērā, savukārt uz 2019.gadu pieauguma temps samazinās un ir 3,8%, kas ir mazāk kā ir plānojusi iekasēt Finanšu ministrija. Pie šādas situācijas, kad plānotais akcīzes nodokļa ieņēmumu pieaugums nesasniedz cerēto, ir jāpievēršas citiem veidiem, kā nodrošināt plānotos ieņēmumus.

Viens no būtiskākajiem nodokļu iekasēšanas palielināšanas veidiem viennozīmīgi ir nelegālās tirdzniecības apkarošana. Šī pētījuma ietvaros nelegāla tirgus aktualitāte Latvijā jau tika vairākkārtīgi pieminēta. Nelegāla alkohola ieviešana vai ražošana mājās apstākļos, nedeklarējot ienākumus Latvijas teritorijā un tā realizācija ir būtiska ēnu

ekonomikas sastāvdaļa. Faktiski Latvijas muita kontrolē un cīnās ar visas ES nelegālo importu, tādēļ faktiski pirmām kārtām lielāks atbalsts un palīdzība būtu sagaidāma no EK atbildīgajiem dienestiem, kā arī finansiāls atbalsts no ES budžeta, tajā skaitā nepieciešamās infrastruktūras un tehniskas kontroles vajadzībām.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

1. Akcīzes nodokļa ieņēmumi par alkoholiskajiem dzērieniem veido aptuveni 10% no kopējiem akcīzes nodokļa ieņēmumiem. AN alkoholam pastāvīgi pieaug. Izvērtējot AN pieauguma dinamiku, 2018.gadā, salīdzinot ar 2004.gadu, AN nodokļa likmes būs divkārtējušās.
2. Alkoholisko dzērienu patēriņā dominē alus (ap 45% no visa alkohola, absolūtā spirta daudzumā), turpretī akcīzes nodokļa ieņēmumi no alus nav adekvāti patēriņa struktūrai, jo lielākos ieņēmumus (ap 70% no visiem ieņēmumiem) nodrošina stiprais alkohols.
3. Nosakot nodokļa likmes un to indeksāciju ES, netiek ņemta vērā to ietekme uz vietējo tirgu, ņemot vērā pirktspējas atšķirības dažādās valstīs. Salīdzinot cenas un nodokļus pēc patērētāju pirktspējas, īpaši stiprajam alkoholam, var secināt, ka šobrīd Latvijas patērētājs ir daudz sliktākā situācijā kā, piemēram, Nīderlandes, Beļģijas un pat Lietuvas un Igaunijas pircējs, jo šī brīža stiprā alkohola cenas ir Latvijā ir visaugstākās pēc patērētāju pirktspējas.
4. Starptautiskie pētījumi un citu valstu pieredze liecina, ka cenu atšķirības vienam un tam pašam produktam kaimiņvalstīs būtiski stimulē iedzīvotājus iepirkties kaimiņvalstīs ar zemākiem nodokļiem un cenām. Baltijas valstu vidū vislielākais pārrobežu tirdzniecības risks ir ar Lietuvu, jo tur akcīzes precēm kopumā ir zemākas cenas. Savukārt ar Krieviju un Baltkrieviju ļoti aktuāls ir kontrabandas jautājums. Nelegālā stiprā alkohola apjoms valstī šobrīd ir aptuveni 20-30%, kas ne tikai apdraud iedzīvotāju veselību, bet arī rada pamatīgu robu valsts budžetā. Lai nodrošinātu nodokļu ieņēmumus, būtiskākās darbības ir alkohola tirgus nelegālā tirgus apkarošana.
5. Nodoklis stiprajam alkoholam vairākkārtīgi pārsniedz nodokli vīnam un alum, ja to salīdzina pēc dzēriena ietekmes uz cilvēka veselību (alkohola devas). Turklāt, arī cenas struktūra nav līdzvērtīga alum un stiprajam alkoholam, jo nodokļi alus cenā veido mazāk par 30%, turpretī stiprajam alkoholam nodokļi vien veido ap 70%. Nodokļu politika būtu veidojama adekvāta un nodokļu slogs izlīdzināms.
6. Balstoties uz šiem secinājumiem, lai mazinātu netaisnīgu nodokļa atšķirību starp dažādiem alkohola veidiem, pētījuma autori iesaka iesaldēt akcīzes nodokļa stiprajam alkoholam palielinājumu (vismaz līdz 2020), bet saglabāt nodokļa palielināšanu alum.
7. Nodokļa palielināšana stiprajam alkoholam samazinātu legālo patēriņu un nodokļa ieņēmumi nebūtu tik strauji, savukārt nodokļa palielinājuma atlikšana, dotu pozitīvu ietekmi uz valsts budžetu.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

- Anderson, Kym. Excise and Import Taxes on Wine Versus Beer and Spirits: An International Comparison. *Economic Papers*. Jun2010, Vol. 29 Issue 2, p215-228. 14p. DOI: 10.1111/j.1759-3441.2010.00064.x.
- Anderson, Kym. Reforming Taxes on Wine and Other Alcoholic Beverage Consumption. *Economic Papers*. Jun2010, Vol. 29 Issue 2, p197-199. 3p. DOI: 10.1111/j.1759-3441.2010.00062.x.
- Cook, Philip J. Alcohol Taxes as a Public Health Measure. *British Journal of Addiction*. 1982, Vol. 77 Issue 3, p245-250. 6p.
- CSP (2014). Pastāvīgo iedzīvotāju valstiskā piederība gada sākumā. Centrālā statistikas pārvalde.
- Euromonitor International (2016). Market. Prices. Statistic.
- FM. Pasaules Banka veiks Latvijas nodokļu sistēmas taisnīguma un efektivitātes izvērtējumu. [Elektronisks resurs] / Pieejams: <http://www.fm.gov.lv/lv/aktualitates/jaunumi/nodokli/52010-pasaules-banka-veiks-latvijas-nodoklu-sistemas-taisniguma-un-efektivitates-izvertejumu> Apskatīts: 22.03.2016
- Johanssona, P., Pekkarinenb, T., JVerhoc, J. (2014). Cross-border health and productivity effects of alcohol policies,
- KPMG (2013). EU Flows Model calculations.
- Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam. LR Saeima. 2010. www.pkc.gov.lv/images/LV2030/Latvija_2030.pdf
- Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020.gadam. LR Saeima. 2012. www.pkc.gov.lv/images/NAP2020%20dokumenti/20121220_NAP2020_apstiprinats_Saeima.pdf
- Leal, A., López-Laborda, J. & Rodrigo, F.(2010) Cross-Border Shopping, International Atlantic Economic Society
- Meier, Petra S.; Holmes, John; Angus, Colin; Ally, Abdallah K.; Meng, Yang; Brennan, Alan. Estimated Effects of Different Alcohol Taxation and Price Policies on Health Inequalities: A Mathematical Modelling Study. *PLoS Medicine*. 2/23/2016, Vol. 13 Issue 2, p1-27. 27p. DOI: 10.1371/journal.pmed.1001963.
- Nelson, Jon P.; McNall, Amy D. Alcohol prices, taxes, and alcohol-related harms: A critical review of natural experiments in alcohol policy for nine countries. *Health policy*. March 2016 120(3):264-272 Language: English. DOI: 10.1016/j.healthpol.2016.01.018
- OECD (2014), Health at a Glance: Europe 2014, OECD Publishing, pp 51
- OECD Economic Surveys: LATVIA. Paris, OECD. 2015
- PADOMES IETEIKUMS (2015. gada 14. jūlijs) par Latvijas 2015. gada valsts reformu programmu un ar ko sniedz Padomes atzinumu par Latvijas 2015. gada stabilitātes programme.
- Saar, Indrek. Optimal alcohol taxation: Simulation results for Estonia. *Baltic Journal of Economics*. Spring2011, Vol. 11 Issue 1, p65-90. 26p.
- SPKC. Alkohola lietošanas izplatība un sekas Latvijā 2014.gadā. Slimību profilakses un kontroles centrs. Rīga. 2015
- VID 2016. Akcīzes preču aprites daļas statistika un rezultāti. [Elektronisks resurs]/ Pieejams:

<https://www.vid.gov.lv/default.aspx?tabid=11&id=402&hl=1&IzveleId=1551&periodsId=6033> Apskatīts: 22.03.2016

Xuan, Ziming; Chaloupka, Frank J.; Blanchette, Jason G.; Nguyen, Thien H.; Heeren, Timothy C.; Nelson, Toben F.; Naimi, Timothy S. The relationship between alcohol taxes and binge drinking: evaluating new tax measures incorporating multiple tax and beverage types. *Addiction*. Mar2015, Vol. 110 Issue 3, p441-450. DOI: 10.1111/add.12818.

Kavale, L. Joppe, A. Nodokļu politikas un administrēšanas pamati. – Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 78.lpp

VID Aktualitātes 2016. “Nelegāli ievestā alkohola patēriņš samazinās”. [Elektronisks resurss]/ Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/default.aspx?tabid=7&id=15&oid=150940> . Apskatīts 07.06.2016

Sniķere S., Trapencieris M., Koroļeva I. u.c. (2012). Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība iedzīvotāju vidū. Rīga: Nacionālais veselības dienests, 139 lp.

Latvijas Alkohola nozares asociācija. Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrība (LIZDA) .Asociācija: Latvijā jaunieši alkoholu sāk lietot jau no 12 gadu vecuma. [Elektronisks resurss]/ Pieejams: http://lakrs.lv/wp-content/uploads/2015/11/LIZDA_Inform%C4%81cijas_apkopojums.pdf . Apskatīts 15.06.2016

PB: Pieņemot smagus lēmumus, Latvijai ir iespēja palielināt nodokļu ieņēmumus . Žurnāls IR. Aģentūra LETA. [Elektronisks resurss]/ Pieejams:<http://www.ir.lv:889/2016/6/22/pb-pienemot-smagus-lemumus-latvijai-ir-iespeja-palielinat-nodoklu-ienemumus> . Apskatīts 27.06.2016

6. ikgadējā konference “Ēnu ekonomika Latvijā”, Stockholm School of Economics, 2016. [Elektronisks resurss]/ Pieejams:<http://www.sseriga.edu/en/news-and-events/upcoming-events/enuekonomikaskonference2016.html> Apskatīts 05.07.2016